

Ducháček, Otto

[Hundsnurscher, Franz. Neuere Methoden der Semantik: eine Einführung anhand deutscher Beispiele]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1972, vol. 21, iss. A20, pp. 238-240

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100880>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

cantes. Si séduisantes et fertiles à la pensée linguistique que soient les hypothèses de Chomsky, on ne peut les tenir pour des vérités indiscutables.

On peut, bien entendu, accepter les assertions qu'un nombre fini de règles (mais combien en y a-t-il?) peut coupler un nombre virtuellement infini de structures, que, dans la grammaire d'une langue, il y a un composant syntactique qui est créateur et deux composants interprétatifs (sémantique et phonologique), que la langue est un système complexe de relations entre des signes et que l'acte de parler est un acte générateur compliqué qui met en jeu des mécanismes d'une grande abstraction dont le locuteur n'est cependant pas conscient.

Les auteurs croient que le structuralisme est une démarche dont la portée se limite presque exclusivement à l'horizon intellectuel français et que les textes fondamentaux du structuralisme phonologique ont été écrits en français. Ils se trompent. L'œuvre fondamentale de phonologie et d'autres ouvrages de Trubetzkoy ont été rédigés en allemand, les membres de l'École de Prague écrivent surtout en anglais, en allemand et en tchèque, les membres de l'École de Copenhague dans différentes langues y compris leur langue maternelle.

N'oublions pas de mentionner que MM. Rivière et Danchin ont ajouté à leur ouvrage une conclusion (6 pages), une „note“ sur l'analyse structurale (16 p.) et un index de termes souvent employés en linguistique (12 p.): analogie, compétence/performance, dialectique/dépassement inclusif, différence/opposition distinctive, entropie/négentropie, épistémologie, phonologie/phonétique, problématique, signe/signifiant/signifié, sémantique/sémiologie (on aurait pu ajouter sémasiologie et sémiotique), syntagme/paradigme, synchronie/diachronie, système/structure. La plupart des termes sont bien expliqués, souvent à l'aide de plusieurs exemples. Les explications de quelques termes (paradigme, système, structure) laissent néanmoins à désirer.

Nous avons lu avec intérêt ce livre instructif, intéressant et agréable à lire malgré la complexité de la problématique envisagée.

Otto Ducháček

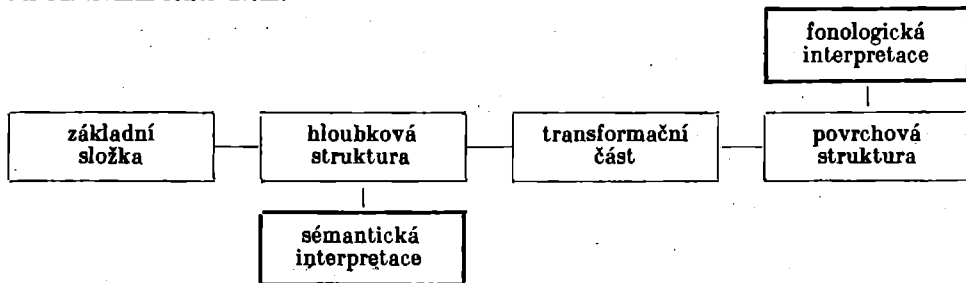
F. Hundsnurscher: Neuere Methoden der Semantik, Eine Einführung anhand deutscher Beispiele, 2., durchgesehene Auflage, Germanistische Arbeitshefte 2, Tübingen, Max Niemeyer, 1971. 112 stran.

Universita v Tübingen má v poslední době bohatou ediční činnost. Vydává *Tübinger Beiträge zur Linguistik* (v r. 1970 vyšlo 14 svazků) a v Niemeyerově nakladatelství jinou řadu s názvem *Germanistische Arbeitshefte*, v níž, pokud nám je známo, vyšlo zatím 9 svazků.

Práce Fr. Hundsnurschera slibuje svým názvem uvedení do nových metod v sémantice, ale tomuto slibu zůstává leccos dlužna, protože v podstatě seznamuje jen se sémantikou generativistickou a transformačnickou a poměrně malou pozornost věnuje sémantice strukturalistické (některým myšlenkám Coseriovým a Bierwischovým).

Nicméně jde o knihu záslužnou. Je určena vysokoškolským posluchačům, a proto se autor snaží, a to zcela úspěšně, vysvětlit všechno naprosto jasně a postupovat metodicky. Čtenář tedy získá jasný a přehledný, i když někde účelně zjednodušený obraz generativní sémantiky, jejích principů a metod.

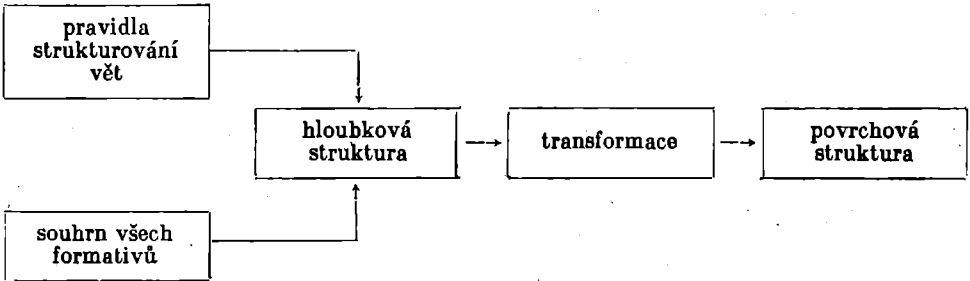
Autor ukazuje, že v generativní a transformační gramatice je ústřední složkou syntax, ke které se poji sémantika a fonologie jakožto složky interpretativní. Vyjadřuje to také instruktivním schématem:

Hloubkovou strukturu definuje jako souhrn všech pro význam věty podstatných informací, transformační jako změnu struktury hloubkové v povrchovou, povrchovou strukturu

jako konkrétní větu bez fonetické realizace, fonologickou interpretaci jako pravidla, podle nichž se povrchová struktura mění v artikulované hláskové řetězce (Lautketten).

Očekávali bychom ještě vysvětlení vzájemných vztahů a závislostí mezi základní složkou (kterou autor nedefinuje), hloubkovou strukturou a sémantickou interpretací. Zdá se nám, že tato část schématu prozrazuje určitou vágnost koncepce a snad i zbytečné umělé komplikování jazykové skutečnosti. Podle našeho názoru by tuto první polovinu schématu bylo záhodno nahradit první částí schématu, které autor uvádí na straně 75, popřípadě převzít toto schéma celé (je vyjádřením koncepce tzv. lexikalistů, k nimž se kloní i Hundsnurscher sám):

Autor pak pojednává o tzv. formativech, čímž míní lexikální jednotky, o jejich kategorizaci a subkategorizaci, o jejich gramatických rysech, o struktuře jednotlivých složek, o „informacích“ fonologických, gramatických a sémantických, načež popisuje proces významové „identifikace“ lexikálních jednotek polysémických a homonymických.

Podle našeho názoru generativisté a transformacionalisté ze snahy o úplnou formalizaci zbytečně komplikují jednoduchá jazyková fakta a zatemňují všem jasné vztahy. Uznávají, že každý mluvčí má tzv. „kompetenci“, tj. v zásadě intuitivní znalost mluvnických pravidel (kódu, modelu) mateřského jazyka, která mu umožňuje tvořit správné věty. Domnívají se, že tuto kompetenci je třeba dokazovat i uváděním různých vět syntakticky nesprávných nebo sémanticky nesmyslných, což se nám zdá většinou zbytečné.

Také se nedomníváme, že je nezbytně nutné provést např. podrobnou kompenenciální analýzu slov *děvče*, *muž*, *kuřátko*, *kohout*, *jist* a *žrát*, abychom poznali, že *jist* patří do třídy „lidský“ a *žrát* do třídy „zvířecí“. Ostatně pokud jde o výjimky z tohoto pravidla, jakákoliv kompenenciální analýza nebo formalizace nic nevysvětlí. Proč nepřijmout fakt, že jde o afektivní (např. pohrdavé nebo odsudivé) užití (*Jak ten chlap žere!*), a aby se nevybočilo z apriorně vybudované teorie, vymýšlet si nové termíny (projekce) nebo v jiných případech tvrdit, že jde o hledisko pragmatické a že to tedy nepatří do sémantiky (viz str. 82)?

Kolik znaků již bylo vymyšleno a kolik by jich bylo třeba ještě vymyslet, aby kterákoliv možná věta mohla být formalizována? Kolik pravidel, kolik definičních kritérií, kategorizujících a subkategorizujících definic a selektivních restrikcí by bylo třeba stanovit, abychom vyloučili věty dvojnásobně, sémanticky nesmyslné a syntakticky nesprávné, kdybychom chtěli realizovat formalizaci v plném rozsahu a v naprosté úplnosti?

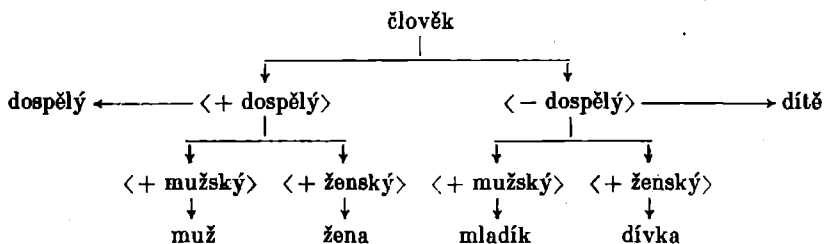
I v recenzované práci, v které jsou z pedagogických důvodů různá zjednodušení (s nimiž lze zcela souhlasit), je počet užívaných znaků tak velký, že by pro uživatele bylo výhodné mít k dispozici jejich abecední seznam s příslušným vysvětlením každého znaku, i když se zásluhou jasnějšího výkladu a metodického postupu čtenář zpravidla nedostane do nesnází. Nicméně význam některých znaků, které nejsou nikde vysvětleny, si musí domyslet. Na str. 7 se např. užilo zkratky UL (nikde se již neopakuje), o které se podle kontextu lze domnívat, že označuje lexikální jednotku nebo spíše kořen slova. Na téže straně se setkáváme s Aux – Prät, které v hloubkové struktuře reprezentuje koncovku *-ten* (v imperfektu *bellten* „štkali“). Chápeme Prät (= Präteritum), ale Aux není dost jasně. Na straně 97 teprve z širšího kontextu (srovnáním vět uvedených na str. 96) pochopíme, že <+ vert> znamená vertikálnost a <- vert> horizontálnost. Náhrada *i* dosti běžně užívaného k označení intranzitivnosti složitým znakem <± NP> se nám nezdá výhodná, i když snad lépe zapadá do znakového systému, kterého autor užívá.

V kapitole věnované sémantické analýze se autor zabývá zvláště schopností daných lexikálních jednotek kombinovat se s jinými a možností jejich využití v určitých syntak-

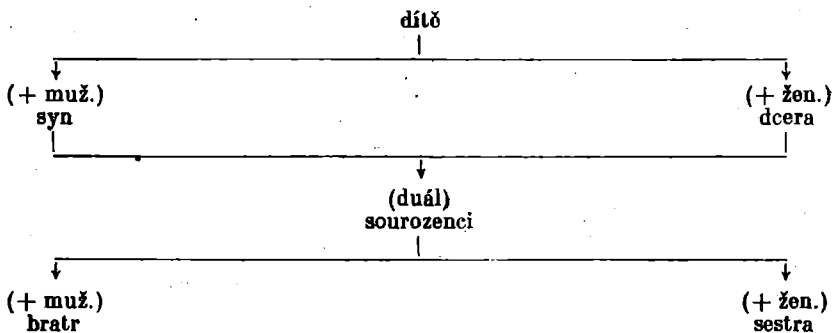
tických funkcích. Domnívá se, že toto je cesta, po které lze dospět k adekvátnímu popisu jazyka, a že prostředkem je úplný formální (formalizovaný) popis. Tato naděje se nám však zatím nejeví dostatečně podložena.

Instruktivní je autorův výklad analýzy obsahu lexikálních jednotek, lexikálních struktur a různých typů protikladů.

Od Bierwische (*Strukturelle Semantik*) přejímá, ale současně adaptuje strukturu slova *Mensch* „člověk“ jakožto archilexému a podřazených mu lexémů. Tato struktura v české verzi by vypadala takto:

Slova jako *muž* a *žena* tvoří duální kolektiv *manželský pár*, popřípadě *manželé*. K duálním kolektivům řadí také slova *milenci* a *rodiče*. Naproti tomu k plurálním kolektivům slova jako *mužstvo* nebo *bratři*. Uveďme si ještě jedno zajímavé schéma, které jsme převedli do češtiny:

Zajímavé jsou kapitoly o hierarchii komponentů v obsahu lexikálních jednotek, o sémantických testech (které se nám nezdaří dosti průkazně a důležitě) a o různých významech slova *Wurzel* („kořen“).

Nereálné se nám jeví „předlexikální“ struktury (adaptováno podle Abrahama a Binnicka – viz *Linguistische Berichte* 4, 1969, 1–28): *Jan zabije mouchu – Jan dělá, že se moucha stává neživou*. Dále se mluví o předlexikálních transformacích, čímž se rozumějí transpozice typu *Edison vynalezl žárovku – Edison je vynálezcem žárovky – vynález žárovky Edisonem...*

Za cenný považujeme sémantický popis sloves, zvláště sloves označujících pohyb a sloves patřících do pojmové oblasti vlastnictví a příslušnosti.

V poslední kapitole se zabývá sémantickým popisem adjektiv. Zkoumá tam mimo jiné tzv. homofonní antonyma. Má na mysli např. dvojí význam adjektiva *alt* „starý“: chápe je jako homofona *alt 1* protikladně k *jung* „mladý“ a *alt 2* antonymní k *neu* „nový“.

K jednotlivým kapitolám jsou připojeny vhodné úkoly, které mají posluchači řešit. Užitečný je bohatý seznam knih, kterých autor užil při zpracování své knihy.

Pro bohatství obsahu a přehlednost i jasnost podání lze *Hundsnerscherovu* příručku vřele doporučit všem mladým lingvistům.